

دانشگاه پیام نور

پایان نامه

**برای دریافت درجه کارشناسی ارشد
در رشته علوم تربیتی گرایش برنامه ریزی درسی
دانشکده پیام نور مرکز تهران
گروه علمی: علوم تربیتی**

عنوان پایان نامه :

تأثیر موسیقی بر افزایش توجه دانش آموزان استثنایی عقب مانده ذهنی آموزش پذیر

استاد راهنما:

آقای دکتر عبدالحسین تفضلی مقدم

استاد مشاور:

آقای دکتر عیسی ابراهیم زاده

نگارش:

زهرا تقرب

بهمن 1389

با کمال تواضع و فروتنی بر خود لازم می‌دانم که از اساتید محترم
جناب آقای دکتر عبدالحسین تفضلی مقدم استاد راهناو
جناب آقای دکتر عیسی ابراهیم زاده استاد مشاور
که راهنمایی‌ها و نظرات ارزشمندشان زینت بخش این پایان‌نامه بوده است
و در جهت شرف کار تلاشی صمیمانه مبذول داشته‌اند
تقدیر و تشکر نمایم.

چکیده

دانش‌آموزان و کودکان عقب‌مانده ذهنی که حدود 2-3 درصد افراد هر جامعه‌ای را تشکیل می‌دهند، در عناصر مهم تشکیل‌دهنده رشد ذهنی مانند حافظه و توجه پایین‌تر از کودکان عادی عمل می‌کنند. هدف از این تحقیق پرداختن به بررسی تأثیر موسیقی بر افزایش توجه این گروه از کودکان (عقب‌مانده ذهنی آموزش‌پذیر) می‌باشد.

این تحقیق یک تحقیق شبه تجربی بوده، که به روش پیش‌آزمون و پس‌آزمون بر روی گروه‌های ثابت آزمودنی انجام گردید. جامعه آماری کلیه کودکان عقب‌مانده ذهنی آموزش‌پذیر ($IQ=50\pm 70$) مرکز معلولین شهید بهشتی مشهد بوده (30 دانش‌آموز)، که همین تعداد به عنوان حجم نمونه به صورت تصادفی به دو گروه 15 نفره آزمایشی و شاهد انتخاب شدند. هر دو گروه در طی 30 جلسه هر روز به مدت 45 دقیقه - گروه آزمایش همراه با موسیقی و گروه شاهد بدون موسیقی - فعالیت‌هایی را آموزش دیدند. برای جمع‌آوری اطلاعات از یک چک‌لیست محقق ساخته و خرده‌آزمون فراخنای توجه KLT در دو مرحله پیش‌آزمون و پس‌آزمون استفاده شد. که پایایی چک‌لیست با استفاده از آلفای کرونباخ $\alpha=0/812$ تأیید شد.

با استفاده از ضریب همبستگی پیرسون معلوم شد که بین تأثیر موسیقی و کاهش زمان واکنش ($p=0/03$) و موسیقی و افزایش فراخنای توجه ($p=0/004$) در گروه آزمایش تفاوت معناداری وجود دارد. ولی در گروه شاهد هیچ‌گونه تغییری مشاهده نشد.

با توجه به یافته‌های حاصله می‌توان نتیجه گرفت که موسیقی یکی از روش‌هایی است که می‌توان در موقعیت‌های یادگیری بکار برد تا میزان توجه کودکان عقب‌مانده ذهنی آموزش‌پذیر به فعالیت‌های خواسته‌شده افزایش پیدا کند.

کلمات کلیدی: موسیقی، موسیقی درمانی، توجه، عقب‌مانده ذهنی آموزش‌پذیر

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
أ	فهرست مطالب
هـ	فهرست جداول
ز	فهرست نمودارها
1	مقدمه
3	فصل اول: موضوع تحقیق
4	1-1 بیان مسئله
6	1-2 اهمیت و ضرورت مسئله
7	1-3 اهداف تحقیق
7	1-3-1 هدف کلی
7	1-3-2 اهداف جزئی
7	1-4 سؤالات تحقیق
7	1-4-1 سؤال اصلی
7	1-4-2 سؤالات فرعی تحقیق
7	1-5 متغیرهای پژوهش
7	1-6 تعریف نظری و عملیاتی مفاهیم و اصطلاحات
8	1-6-1 تعاریف نظری
9	1-6-2 تعاریف عملی
9	1-6-3 تعاریف اصطلاحات
10	فصل دوم: ادبیات و پیشینه تحقیق
11	2-1 تاریخچه موسیقی
13	2-2 مبانی نظری موسیقی
13	2-2-1 تعریف موسیقی
14	2-3 ارزش بیولوژیکی موسیقی
15	2-4 تأثیر موسیقی بر انسان
18	2-5 روان‌شناسی تم‌های موسیقی

- 21 2-6 نقش موسیقی در یادگیری
- 21 2-7 اثر موسیقی بر ذهن و بدن
- 21 2-8 ارتباط موسیقی و یادگیری
- 22 2-9 چگونگی تأثیر موسیقی بر بدن و مغز
- 22 2-10 فواید موسیقی
- 24 2-11 موسیقی درمانی و نقش آن در بهبود فعالیت‌های کودکان کم‌توان ذهنی
- 24 2-11-1 2-11-1 موسیقی درمانی چیست؟
- 24 2-11-2 2-11-2 حرکات موزیکال
- 25 2-11-3 2-11-3 گسترش درک فضایی
- 25 2-11-4 2-11-4 کنترل و تعادل
- 26 2-11-5 2-11-5 تقویت روحیه اجتماعی
- 26 2-12 2-12 روش‌های موسیقی درمانی
- 31 2-13 2-13 کودکان استثنایی
- 31 2-13-1 2-13-1 تعریف کودکان استثنایی
- 32 2-13-2 2-13-2 طبقه‌بندی کودکان استثنایی
- 33 2-13-3 2-13-3 تاریخچه عقب‌ماندگی ذهنی
- 37 2-14 2-14 نام‌گذاری، تعریف و طبقه‌بندی عقب‌ماندگان ذهنی
- 38 2-14-1 2-14-1 تعریف عقب‌ماندگی ذهنی
- 42 2-15 2-15 تشخیص و شیوع کم‌توان ذهنی
- 44 2-15-1 2-15-1 شیوع
- 44 2-16 2-16 طبقه‌بندی کودکان عقب‌مانده ذهنی
- 45 2-16-1 2-16-1 گروه‌بندی روان‌شناسان
- 46 2-16-2 2-16-2 گروه‌بندی روان‌پزشکان
- 47 2-16-3 2-16-3 گروه‌بندی عقب‌ماندگی ذهنی از نظر آموزشی، تربیتی و درمانی
- 49 2-17 2-17 نکات مهم در فعالیت‌های موزیکال برای عقب‌ماندگان ذهنی
- 50 2-18 2-18 تکنیک‌های موسیقی درمانی قابل استفاده برای عقب‌ماندگان ذهنی
- 54 2-19 2-19 موسیقی در مدرسه و مؤسسات ویژه عقب‌ماندگان ذهنی
- 56 2-20 2-20 مبانی نظری توجه

57	2-21 تفاوت توجه و تمرکز
58	2-22 اقسام توجه
59	2-23 استمرار یا مدت توجه
59	2-24 نوسان توجه
60	2-25 فراخنای توجه
60	2-26 مراحل توجه
61	2-27 تئوری‌های توجه
62	2-28 توجه و یادگیری
63	2-29 مطالعات انجام شده در زمینه تحقیق در خارج و داخل کشور
63	2-29-1 چکیده تحقیقات خارج از کشور
65	2-29-2 چکیده تحقیقات در داخل ایران
73	فصل سوم: روش تحقیق
74	3-1 مقدمه
74	3-2 روش پژوهش
74	3-3 جامعه آماری و حجم نمونه
74	3-4 ابزار اندازه‌گیری پژوهش
75	3-5 روش جمع‌آوری اطلاعات
76	3-6 روش آماری
76	3-7 روایی و پایایی ابزار
77	فصل چهارم: تجزیه و تحلیل داده‌ها
78	4-1 مقدمه
78	4-2 بررسی آزمودنی‌ها در گروه آزمایشی با توجه به مؤلفه‌های چک لیست
97	4-3 تجزیه و تحلیل داده‌ها
145	فصل پنجم: بحث و نتیجه‌گیری
146	5-1 مقدمه
146	5-2 بحث و نتیجه‌گیری
148	5-3 محدودیت‌ها و مشکلات پژوهش

148	5-4 پیشنهادهایی برای مسئولان و دست‌اندرکاران آموزش و پرورش استثنایی
149	5-5 پیشنهادهایی برای تحقیقات بیشتر
150	فهرست منابع
151	منابع فارسی
154	منابع انگلیسی
155	پیوست
156	پیوست الف
157	پیوست ب
158	چکیده انگلیسی

فهرست جداول

صفحه	عنوان
10	فصل دوم : ادبیات و پیشینه تحقیق
23	جدول 1-2: ارتباط بین ریتم‌های مغزی و ضربان قلب
43	جدول 2-2: سطح یا درجات عقب‌ماندگی
49	جدول 3-2: طرح طبقه‌بندی انجمن عقب‌ماندگی ذهنی آمریکا برای عقب‌ماندگی ذهنی بر اساس سطوح حمایت
77	فصل چهارم: تجزیه و تحلیل داده ها
97	جدول 1-4: بررسی موردی تأثیر موسیقی در مؤلفه‌های چک‌لیست در 15 جلسه ابتدای کار در گروه آزمایش
98	جدول 2-4: بررسی موردی تأثیر موسیقی در مؤلفه‌های چک‌لیست پس از پایان کار در گروه آزمایش
99	جدول 3-4: بررسی موردی نمره آزمون K.L.T (فراخوانی توجه) در گروه آزمایش
99	جدول 4-4: بررسی موردی زمان واکنش (دقیقه) در گروه آزمایش
100	جدول 5-4: بررسی موردی مؤلفه‌های چک‌لیست در 15 جلسه ابتدای کار در گروه شاهد
101	جدول 6-4: بررسی موردی مؤلفه‌های چک‌لیست در پایان کار در گروه شاهد
102	جدول 7-4: بررسی موردی نمره آزمون K.L.T (فراخوانی توجه) در گروه شاهد
102	جدول 8-4: بررسی موردی زمان واکنش (دقیقه) در گروه شاهد
103	جدول 9-4: درصد پاسخ‌دهندگان به مؤلفه یک در 15 جلسه ابتدای کار در دو گروه آزمایش و شاهد
104	جدول 10-4: درصد پاسخ‌دهندگان به مؤلفه دو در 15 جلسه ابتدای کار در دو گروه آزمایش و شاهد
106	جدول 11-4: درصد پاسخ‌دهندگان به مؤلفه سه در 15 جلسه ابتدای کار در دو گروه آزمایش و شاهد
107	جدول 12-4: درصد پاسخ‌دهندگان به مؤلفه چهار در 15 جلسه ابتدای کار در دو گروه آزمایش و شاهد
109	جدول 13-4: درصد پاسخ‌دهندگان به مؤلفه پنج در 15 جلسه ابتدای کار در دو گروه آزمایش و شاهد
110	جدول 14-4: درصد پاسخ‌دهندگان به مؤلفه شش در 15 جلسه ابتدای کار در دو گروه آزمایش و شاهد
112	جدول 15-4: درصد پاسخ‌دهندگان به مؤلفه هفت در 15 جلسه ابتدای کار در دو گروه آزمایش و شاهد
113	جدول 16-4: درصد پاسخ‌دهندگان به مؤلفه هشت در 15 جلسه ابتدای کار در دو گروه آزمایش و شاهد
115	جدول 17-4: درصد پاسخ‌دهندگان به مؤلفه نه در 15 جلسه ابتدای کار در دو گروه آزمایش و شاهد
116	جدول 18-4: درصد پاسخ‌دهندگان به مؤلفه ده در 15 جلسه ابتدای کار در دو گروه آزمایش و شاهد
118	جدول 19-4: درصد پاسخ‌دهندگان به مؤلفه یازده در 15 جلسه ابتدای کار در دو گروه آزمایش و شاهد
119	جدول 20-4: درصد پاسخ‌دهندگان به مؤلفه دوازده در 15 جلسه ابتدای کار در دو گروه آزمایش و شاهد
121	جدول 21-4: درصد پاسخ‌دهندگان به مؤلفه سیزده در 15 جلسه ابتدای کار در دو گروه آزمایش و شاهد

- 122 جدول 4-22: درصد پاسخ‌دهندگان به مؤلفه یک پس از اجرای موسیقی در گروه آزمایش و شاهد
- 124 جدول 4-23: درصد پاسخ‌دهندگان به مؤلفه دو پس از اجرای موسیقی در گروه آزمایش و شاهد
- 125 جدول 4-24: درصد پاسخ‌دهندگان به مؤلفه سه پس از اجرای موسیقی در گروه آزمایش و شاهد
- 127 جدول 4-25: درصد پاسخ‌دهندگان به مؤلفه چهار پس از اجرای موسیقی در گروه آزمایش و شاهد
- 128 جدول 4-26: درصد پاسخ‌دهندگان به مؤلفه پنج پس از اجرای موسیقی در گروه آزمایش و شاهد
- 130 جدول 4-27: درصد پاسخ‌دهندگان به مؤلفه شش پس از اجرای موسیقی در گروه آزمایش و شاهد
- 131 جدول 4-28: درصد پاسخ‌دهندگان به مؤلفه هفت پس از اجرای موسیقی در گروه آزمایش و شاهد
- 133 جدول 4-29: درصد پاسخ‌دهندگان به مؤلفه هشت پس از اجرای موسیقی در گروه آزمایش و شاهد
- 134 جدول 4-30: درصد پاسخ‌دهندگان به مؤلفه نه پس از اجرای موسیقی در گروه آزمایش و شاهد
- 136 جدول 4-31: درصد پاسخ‌دهندگان به مؤلفه ده پس از اجرای موسیقی در گروه آزمایش و شاهد
- 137 جدول 4-32: درصد پاسخ‌دهندگان به مؤلفه یازده پس از اجرای موسیقی در گروه آزمایش و شاهد
- 139 جدول 4-33: درصد پاسخ‌دهندگان به مؤلفه دوازده پس از اجرای موسیقی در گروه آزمایش و شاهد
- 140 جدول 4-34: درصد پاسخ‌دهندگان به مؤلفه سیزده پس از اجرای موسیقی در گروه آزمایش و شاهد
- 142 جدول 4-35: تفاوت بین کاهش زمان واکنش قبل و پس از اجرای موسیقی در گروه آزمایش
- 144 جدول 4-36: تفاوت بین فراخنای توجه قبل و بعد از اجرای موسیقی در دو گروه آزمایش و شاهد

فهرست نمودارها

صفحه	عنوان
10	فصل دوم: ادبیات و پیشینه تحقیق
43	نمودار 1-2: نسبت بین عقب‌مانده‌ذهنی ضعیف، متوسط، شدید و عمیق
77	فصل چهارم: تجزیه و تحلیل داده‌ها
103	نمودار 1-4: تعداد پاسخ دهندگان به مؤلفه یک در 15 جلسه ابتدای کار در گروه آزمایش
104	نمودار 2-4: تعداد پاسخ دهندگان به مؤلفه یک در 15 جلسه ابتدای کار در گروه شاهد
105	نمودار 3-4: تعداد پاسخ دهندگان به مؤلفه دو در 15 جلسه ابتدای کار در گروه آزمایش
105	نمودار 4-4: تعداد پاسخ دهندگان به مؤلفه دو در 15 جلسه ابتدای کار در گروه شاهد
106	نمودار 5-4: تعداد پاسخ دهندگان به مؤلفه سه در 15 جلسه ابتدای کار در گروه آزمایش
107	نمودار 6-4: تعداد پاسخ دهندگان به مؤلفه سه در 15 جلسه ابتدای کار در گروه شاهد
108	نمودار 7-4: تعداد پاسخ دهندگان به مؤلفه چهار در 15 جلسه ابتدای کار در گروه آزمایش
108	نمودار 8-4: تعداد پاسخ دهندگان به مؤلفه چهار در 15 جلسه ابتدای کار در گروه شاهد
109	نمودار 9-4: تعداد پاسخ دهندگان به مؤلفه پنج در 15 جلسه ابتدای کار در گروه آزمایش
110	نمودار 10-4: تعداد پاسخ دهندگان به مؤلفه پنج در 15 جلسه ابتدای کار در گروه شاهد
111	نمودار 11-4: تعداد پاسخ دهندگان به مؤلفه شش در 15 جلسه ابتدای کار در گروه آزمایش
111	نمودار 12-4: تعداد پاسخ دهندگان به مؤلفه شش در 15 جلسه ابتدای کار در گروه شاهد
112	نمودار 13-4: تعداد پاسخ دهندگان به مؤلفه هفت در 15 جلسه ابتدای کار در گروه آزمایش
113	نمودار 14-4: تعداد پاسخ دهندگان به مؤلفه هفت در 15 جلسه ابتدای کار در گروه شاهد
114	نمودار 15-4: تعداد پاسخ دهندگان به مؤلفه هشت در 15 جلسه ابتدای کار در گروه آزمایش
114	نمودار 16-4: تعداد پاسخ دهندگان به مؤلفه هشت در 15 جلسه ابتدای کار در گروه شاهد
115	نمودار 17-4: تعداد پاسخ دهندگان به مؤلفه نه در 15 جلسه ابتدای کار در گروه آزمایش
116	نمودار 18-4: تعداد پاسخ دهندگان به مؤلفه نه در 15 جلسه ابتدای کار در گروه شاهد
117	نمودار 19-4: تعداد پاسخ دهندگان به مؤلفه ده در 15 جلسه ابتدای کار در گروه آزمایش
117	نمودار 20-4: تعداد پاسخ دهندگان به مؤلفه ده در 15 جلسه ابتدای کار در گروه شاهد
118	نمودار 21-4: تعداد پاسخ دهندگان به مؤلفه یازده در 15 جلسه ابتدای کار در گروه آزمایش
119	نمودار 22-4: تعداد پاسخ دهندگان به مؤلفه یازده در 15 جلسه ابتدای کار در گروه شاهد
120	نمودار 23-4: تعداد پاسخ دهندگان به مؤلفه دوازده در 15 جلسه ابتدای کار در گروه آزمایش
120	نمودار 24-4: تعداد پاسخ دهندگان به مؤلفه دوازده در 15 جلسه ابتدای کار در گروه شاهد
121	نمودار 25-4: تعداد پاسخ دهندگان به مؤلفه سیزده در 15 جلسه ابتدای کار در گروه آزمایش
122	نمودار 26-4: تعداد پاسخ دهندگان به مؤلفه سیزده در 15 جلسه ابتدای کار در گروه شاهد

- 123 نمودار 4-27: تعداد پاسخ دهندگان به مؤلفه یک پس از اجرای موسیقی در گروه آزمایش
- 123 نمودار 4-28: تعداد پاسخ دهندگان به مؤلفه یک پس از جلسه سی‌ام در گروه شاهد
- 124 نمودار 4-29: تعداد پاسخ دهندگان به مؤلفه دو پس از اجرای موسیقی در گروه آزمایش
- 125 نمودار 4-30: تعداد پاسخ دهندگان به مؤلفه دو پس از جلسه سی‌ام در گروه شاهد
- 126 نمودار 4-31: تعداد پاسخ دهندگان به مؤلفه سه پس از اجرای موسیقی در گروه آزمایش
- 126 نمودار 4-32: تعداد پاسخ دهندگان به مؤلفه سه پس از جلسه سی‌ام در گروه شاهد
- 127 نمودار 4-33: تعداد پاسخ دهندگان به مؤلفه چهار پس از اجرای موسیقی در گروه آزمایش
- 128 نمودار 4-34: تعداد پاسخ دهندگان به مؤلفه چهار پس از جلسه سی‌ام در گروه شاهد
- 129 نمودار 4-35: تعداد پاسخ دهندگان به مؤلفه پنج پس از اجرای موسیقی در گروه آزمایش
- 129 نمودار 4-36: تعداد پاسخ دهندگان به مؤلفه پنج پس از جلسه سی‌ام در گروه شاهد
- 130 نمودار 4-37: تعداد پاسخ دهندگان به مؤلفه شش پس از اجرای موسیقی در گروه آزمایش
- 131 نمودار 4-38: تعداد پاسخ دهندگان به مؤلفه شش پس از جلسه سی‌ام در گروه شاهد
- 132 نمودار 4-39: تعداد پاسخ دهندگان به مؤلفه هفت پس از اجرای موسیقی در گروه آزمایش
- 132 نمودار 4-40: تعداد پاسخ دهندگان به مؤلفه هفت پس از جلسه سی‌ام در گروه شاهد
- 133 نمودار 4-41: تعداد پاسخ دهندگان به مؤلفه هشت پس از اجرای موسیقی در گروه آزمایش
- 134 نمودار 4-42: تعداد پاسخ دهندگان به مؤلفه هشت پس از جلسه سی‌ام در گروه شاهد
- 135 نمودار 4-43: تعداد پاسخ دهندگان به مؤلفه نه پس از اجرای موسیقی در گروه آزمایش
- 135 نمودار 4-44: تعداد پاسخ دهندگان به مؤلفه نه پس از جلسه سی‌ام در گروه شاهد
- 136 نمودار 4-45: تعداد پاسخ دهندگان به مؤلفه ده پس از اجرای موسیقی در گروه آزمایش
- 137 نمودار 4-46: تعداد پاسخ دهندگان به مؤلفه ده پس از جلسه سی‌ام در گروه شاهد
- 138 نمودار 4-47: تعداد پاسخ دهندگان به مؤلفه یازده پس از اجرای موسیقی در گروه آزمایش
- 138 نمودار 4-48: تعداد پاسخ دهندگان به مؤلفه یازده پس از جلسه سی‌ام در گروه شاهد
- 139 نمودار 4-49: تعداد پاسخ دهندگان به مؤلفه دوازده پس از اجرای موسیقی در گروه آزمایش
- 140 نمودار 4-50: تعداد پاسخ دهندگان به مؤلفه دوازده پس از جلسه سی‌ام در گروه شاهد
- 141 نمودار 4-51: تعداد پاسخ دهندگان به مؤلفه سیزده پس از اجرای موسیقی در گروه آزمایش
- 141 نمودار 4-52: تعداد پاسخ دهندگان به مؤلفه سیزده پس از جلسه سی‌ام در گروه شاهد
- 142 نمودار 4-53: رابطه خطی تأثیر موسیقی بر کاهش زمان واکنش پس از اجرای موسیقی در گروه آزمایش
- 143 نمودار 4-54: رابطه خطی تأثیر موسیقی بر فراختای توجه پس از اجرای موسیقی در گروه آزمایش
- 143 نمودار 4-55: عدم وجود رابطه خطی بین تأثیر موسیقی بر کاهش زمان واکنش پس از جلسه سی‌ام در گروه شاهد
- 144 نمودار 4-56: عدم وجود رابطه خطی بین تأثیر موسیقی و فراختای توجه پس از جلسه سی‌ام در گروه شاهد

چکیده

دانش‌آموزان و کودکان عقب‌مانده ذهنی که حدود 2-3 درصد افراد هر جامعه‌ای را تشکیل می‌دهند، در عناصر مهم تشکیل‌دهنده رشد ذهنی مانند حافظه و توجه پایین‌تر از کودکان عادی عمل می‌کنند. هدف از این تحقیق پرداختن به بررسی تأثیر موسیقی بر افزایش توجه این گروه از کودکان (عقب‌مانده ذهنی آموزش‌پذیر) می‌باشد.

این تحقیق یک تحقیق شبه تجربی بوده، که به روش پیش‌آزمون و پس‌آزمون بر روی گروه‌های ثابت آزمودنی انجام گردید. جامعه آماری کلیه کودکان عقب‌مانده ذهنی آموزش‌پذیر ($IQ=50\pm 70$) مرکز معلولین شهید بهشتی مشهد بوده (30 دانش‌آموز)، که همین تعداد به عنوان حجم نمونه به صورت تصادفی به دو گروه 15 نفره آزمایشی و شاهد انتخاب شدند. هر دو گروه در طی 30 جلسه هر روز به مدت 45 دقیقه - گروه آزمایش همراه با موسیقی و گروه شاهد بدون موسیقی - فعالیت‌هایی را آموزش دیدند. برای جمع‌آوری اطلاعات از یک چک‌لیست محقق ساخته و خرده‌آزمون فراخنای توجه KLT در دو مرحله پیش‌آزمون و پس‌آزمون استفاده شد. که پایایی چک‌لیست با استفاده از آلفای کرونباخ $\alpha=0/812$ تأیید شد.

با استفاده از ضریب همبستگی پیرسون معلوم شد که بین تأثیر موسیقی و کاهش زمان واکنش ($p=0/03$) و موسیقی و افزایش فراخنای توجه ($p=0/004$) در گروه آزمایش تفاوت معناداری وجود دارد. ولی در گروه شاهد هیچ‌گونه تغییری مشاهده نشد.

با توجه به یافته‌های حاصله می‌توان نتیجه گرفت که موسیقی یکی از روش‌هایی است که می‌توان در موقعیت‌های یادگیری بکار برد تا میزان توجه کودکان عقب‌مانده ذهنی آموزش‌پذیر به فعالیت‌های خواسته‌شده افزایش پیدا کند.

کلمات کلیدی: موسیقی، موسیقی درمانی، توجه، عقب‌مانده ذهنی آموزش‌پذیر

مقدمه

دانش آموزان و کودکان کم توان ذهنی که حدود 2-3 درصد از افراد هر جامعه‌ای را تشکیل می‌دهند. این افراد به دلیل عقب مانده هوشی از ادراک مبانی و مفاهیم و از قدرت استدلال و قضاوت صحیح و از توانایی دقت و یادگیری به درجات مختلف محرومند (افروز، 1388، ص 34). تحقیقات نشان می‌دهد که ناتوانی در توجه و ناتوانی در انتقال اطلاعات از حافظه کوتاه مدت به حافظه بلند مدت از اهمیت بیشتری برخوردار است (نراقی، نادری، 1382، ص 83).

این گروه به دلیل هوش پایین تر از میانگین در انجام برخی از مهارت‌ها پایین تر از میانگین عمل می‌کنند و به همین خاطر به آموزش خاصی نیاز دارند؛ که شامل: 1) ارائه‌ی کند مطالب 2) تکرار بیشتر 3) مقدار کمتری از تکالیف 4) تجربه‌های قابل لمس و عینی است (متقی مقدم، 1377، ص 11).

به طور کلی کم توانان ذهنی در استفاده از فرایند یا شیوه‌های کنترل نارسایی‌هایی دارند. افرادی که در کارهای حافظه موفقیتی خود بخودی کسب می‌کنند از میانجیگری بهره می‌گیرند؛ مواد را تکرار و تمرین می‌کنند؛ مواد را به طریقی گروه بندی می‌کنند؛ و آن‌ها را مورد شناسایی قرار می‌دهند؛ مواد را تغییر شکل می‌دهند تا با آنچه که قبلاً ذخیره داشته‌اند متناسب شود؛ و به کارهای مشابه این‌ها دست می‌یازند. کودکان کم توان ذهنی غالباً قادر به بهره‌گیری از این شیوه‌ها نیستند یا آن‌ها را به طور غیر مؤثر بکار می‌برند (نلسون، ایزرائل، ترجمه فارسی، 1378، ص 429).

از این رو موفقیت در امر آموزش بستگی به انتخاب شیوه آموزشی صحیح دارد. خصوصاً این‌که شیوه آموزش در ارتباط با کودکان استثنایی باشد. این مسئله به این دلیل حائز اهمیت است که کودکان و نوجوانان کم توان ذهنی با کمبودها و محدودیت‌هایی مواجه‌اند و دارای ویژگی‌ها و توانایی‌هایی می‌باشند. در مجموع فرایند یاددهی - یادگیری آن‌ها مستلزم اتخاذ راهبردها و تمهیدات حمایتی خاصی است که در قالب آموزش ویژه متجلی می‌گردند (الگوزین، سلایک، ترجمه فارسی، 1387، ص 5).

در خصوص شناخت روش‌های مناسب با فعالیت‌های آموزشی کودکان کم توان ذهنی پژوهش‌هایی انجام گرفته است. از جمله روش‌هایی که توجه پژوهشگران را به خود جلب نموده است کاربرد روش‌های هنری است. نقش هنر را می‌توان در ایجاد سهولت در فرایند یادگیری و فراهم آوردن شرایط لازم جهت ایجاد تغییرات مطلوب در ابعاد مختلف شخصیت و رفتارهای کودکان کم توان ذهنی جستجو کرد.

از جمله شاخه‌های هنری که می‌تواند در فرایند آموزش این کودکان مؤثر باشد بکارگیری روش موسیقایی است. موسیقی، هنری است که کمتر از سایر هنرها مورد توجه روانشناسان قرار گرفته است و شاید دلیل این امر طبیعت بیش از حد انتزاعی و تجریدی موسیقی می‌باشد. فقدان کامل نشانه‌های آشکار و اختصاصی ذهنی و مفاهیم مشخص و اشکال در دادن مفهوم کلامی به این واسطه سیال و غیر تجسمی از عللی است که موجب کم‌توجهی به موسیقی به عنوان یک ابزار مداخله روانی رفتاری گردیده‌است. صدا و موسیقی از جمله ساده‌ترین و مفیدترین روش‌ها برای کاهش فشارهای روزانه و ایجاد تمرکز می‌باشد (اندروز، ترجمه فارسی، 1386، ص 30).

ضرب‌آهنگ‌ها بر روی مهارت‌های شناختی اثر بسیار قوی و شدیدی دارد؛ و احتمال دارد بکارگیری راهبردهای موسیقی درمانی جهت دانش‌آموزان دارای نیازهای ویژه ذهنی، مهارت‌های شناختی مربوط به حافظه و ثبت را در آن استحکام بیشتری بخشد (خاتم ساز، 1380، ص 16).

موسیقی درمانی برای بچه‌ها با نیازهای اولیه مخصوص، می‌تواند هوشیاری و پاسخ‌دهی به محیط‌های اطراف را بالا ببرد. چئونگ کلینچ¹ (2009) می‌گوید: استفاده از آوازا و سرودها رفتار با دقت را تقویت می‌کند و یک مهارت پیش‌شرط برای یادگیری در یک محیط آموزشی گروهی است که می‌تواند مهارت‌های شنیدن به همراه تشخیص اصوات را تقویت نماید و همه‌ی این‌ها برای توسعه سواد ابتدایی و زبان لازم هستند (لائورال²، 2010).

1-Cheong-Clinch
2-Laural

فصل اول

موضوع تحقيق

1-1 بیان مسئله

همانطور که همیشه آگاه بوده‌ایم، یادگیری برخی از کودکان سریع‌تر از دیگران است. بر این نکته نیز واقف بوده‌ایم که گروهی دیگر از آنها در مقایسه با سایرین از قدرت یادگیری آهسته‌تری برخوردارند (کرک، گالاگر، ترجمه فارسی، 1386، ص 148). یکی از این گروه‌ها کودکان کم‌توان ذهنی هستند که تفاوت اصلی آن‌ها با کودکان بهنجار همسن و سال خود، در کسب دانش و مهارت‌هاست (رابینسون، رابینسون، ترجمه فارسی، 1377، ص 402).

یکی از عناصر مهم در حافظه، توانایی در توجه کردن و بر تکلیف ماندن است. دانش‌آموزان برای یادگیری باید بتوانند بر تکلیف خاصی تمرکز کنند، در غیر این صورت، مطلب مورد نظر را نخواهند آموخت (نراقی، نادری، 1382، ص 83). افراد کم‌توان ذهنی به علت نارسایی در رشد هوش، به‌طور طبیعی توانایی و گنجایش یادگیری ندارند و در نتیجه نمی‌توانند از تجارب قبلی خود استفاده نمایند. به‌همین دلیل در سازگاری با شرایط جدید و حل مشکلات ناتوانند. این افراد بالطبع قدرت یادگیری محدودتری داشته و یادگیری آن‌ها در مقایسه با کودکان عادی از لحاظ کمی و کیفی محدود است (میلانی‌فر، 1382، ص 132).

در آموزش و پرورش استثنایی، به‌خصوص گروه کم‌توان ذهنی با توجه به خصوصیات بارز شناختی، مشکلات ایشان را دو چندان کرده‌است. دستیابی به روش‌های فعال و نوین آموزشی به صورتی که بتواند مشکلات یاد شده را به حداقل ممکن رسانده و شرایط مطلوب یادگیری را با عنایت به تثبیت آن در طول زمان فراهم سازد، اهمیت دارد. این نکته حائز اهمیت است که چرا کودکان کم‌توان ذهنی دیر فرا می‌گیرند و سریع فراموش می‌کنند؟ این دیر فراگیری اگر ناشی از مشکلات شناختی است چه راه حل‌هایی برای ترمیم و بهبود آن می‌توان بکار برد (مرشدلو، 1376، ص 9).

دیگر از مشکلات کودکان کم‌توان ذهنی عدم توجه به تکالیف است. این امر، در بافت یک تکلیف، این پرسش را مطرح می‌سازد که چرا کودکان کم‌توان ذهنی به ابعاد معینی از تکلیف بیش از سایر ابعاد توجه می‌کنند. ممکن است توجه به این دلیل ضعیف باشد که کودک اصلاً به تکلیف توجه نمی‌کند یا این که متوجه نشده‌است که ابعاد "مربوط" کدامند (مک شین، داکرل، ترجمه فارسی، 1380، ص 252-255).

کودکان کم‌توان ذهنی با توجه نازلی به بعد مربوط، با موقعیت مواجه می‌شوند، آن‌ها به کندی می‌آموزند که کدام بعد مربوط است. و تا هنگامی که کودک توجه به بعد مربوط را یادگیرد، کارکرد او بهبود نخواهد یافت (رابینسون، رابینسون، ترجمه فارسی، 1377، ص 415).

مربیان و روانشناسان بر این امر تکیه دارند که تمرکز و توجه به همراه یادگیری است که ضرورت یادگیری انسان است. آقای لوریا (1961) بیان می‌کند که کودکان دارای نقص ذهنی و روانی در تمرکز و توجه عملکرد ضعیفی دارند. در حالی که توجه و تمرکز نسخه‌ای برای یادگیری کارها است. (لوریا¹، 1961).

در این جا مطلب مهم این است که بدانیم با بهره‌گیری از کدام روش می‌توانیم یادگیری مطلوب‌تر و پایدارتری را ایجاد کنیم. یکی از مواردی که باید در نظر گرفت بوجد آوردن محیطی مناسب در جریان آموزش است، زیرا که محیطی پذیرا و سرزنده با امکانات کافی، شرایط دلپذیر و مناسبی را برای کم‌توانان ذهنی بوجود می‌آورد.

در بررسی سوابق پژوهشی در مورد کم‌توانان ذهنی نشان داده شده که کاربرد موسیقی در بوجد آوردن این محیط کمک شایانی می‌کند. برای این کودکان که دنیای ذهنی پراکنده‌ای دارند، نظم موسیقی تجربه سازمان‌یافته مطلوبی است که می‌تواند آن‌ها را از آشفتگی احساسی دور کند تا توانایی پیش‌بینی کردن فعالیت و ارتباط با موسیقی را بدست آورند. پیش از آن‌که هر فردی بتواند در اجتماع رابطه مناسب و موفقیت‌آمیز داشته باشد باید در ابتدا با خود احساس راحتی کند. موسیقی می‌تواند ابزار "خودبیانی"² را فراهم کند و احساس "خود ارزشمندی"³ را تقویت کند. موسیقی به‌عنوان وسیله ارتباطات کلامی و غیر کلامی می‌تواند ابراز عواطف، نگرش‌ها و احساسات باشد (خراسانی عربلو، 1378، ص 5).

موسیقی بدون هیچ‌گونه وابستگی به کلمه‌ها می‌تواند پاسخ‌های عمیقی را در فرد برانگیزد و به همین دلیل حتی کودکان مبتلا به معلولیت‌های شدید نیز می‌توانند از موسیقی درمانی بهره ببرند (نامنی، حیات روشنایی، ترابی میلانی، 1381، ص 182).

1-Luria
2-self speech
3-self worthy

موسیقی رابطه زیستی و فیزیولوژیک با مغز آدمی دارد. ریتم، محرک بیولوژیک و ملودی، مولد لذت خوشی و خیال‌انگیزی است. به این دلیل کوچک‌ترین کنش ریتمیک و نوای موزون، روح و جسم را برمی‌انگیزد و تحریک می‌کند (زاده‌محمدی، 1381، ص 11).

موسیقی ابزار مؤثری برای ایجاد و بدست آوردن تمرکز و توجه است؛ که موجب ارائه فرصت‌های بدیع و تازه در تحریک توجه، تمرکز می‌گردد (چریس بوید برور¹، 2008).

با عنایت به مطالبی که مطرح شد این پژوهش به این موضوع می‌پردازد که آیا موسیقی بر افزایش توجه کودکان عقب‌مانده ذهنی آموزش‌پذیر تأثیر دارد؟

2-1 اهمیت و ضرورت انجام تحقیق

انسان موجودی است متفکر که به کمک حواس گوناگون خود با دنیای خارج ارتباط برقرار می‌کند. این حواس در هر لحظه با محرک‌های مختلفی تحریک می‌شوند؛ البته همه‌ی این تحریکات یکجا و همراه با هم وارد ذهن نمی‌شوند. آنچه مانع ورود توأمان اثر تحریکات متنوع به ذهن انسان می‌شود، توانایی توجه است (فردوسی، 1380، ص 1).

اهمیت توجه در یادگیری امری بدیهی است. یک کودک پیش از آن‌که یاد بگیرد، باید بتواند به کاری که در جریان است توجه کند. کسانی مثل زیمن و هاوس² (1963) تحقیقاتی را در این زمینه برای اولین بار شروع کردند و به این نتیجه رسیدند که تعداد زیادی از مسائل شناختی افراد عقب‌مانده ذهنی را باید به اشکالاتی که در دامنه توجهشان وجود دارد استناد کرد. آنها بیان کردند که سختی در یادگیری کودکان عقب‌مانده ذهنی متناسب با محرومیت اولین توجه و تمرکز و فاز اولیه تمرکز است (چریس بوید برور، 2008).

کودکان عقب‌مانده ذهنی در عناصر تشکیل‌دهنده رشد ذهنی مانند حافظه پایین‌تر از کودکان عادی عمل می‌کنند. تحقیقات نشان می‌دهد که ناتوانی در توجه و ناتوانی در انتقال اطلاعات از حافظه کوتاه مدت به حافظه بلند مدت از اهمیت خاصی برخوردار است (نراقی، نادری، 1382، ص 83).

یکی از مشکلات اساسی که در کار با دانش‌آموزان کم‌توان ذهنی وجود دارد جلب‌کردن توجه آنان به مطالب آموزشی است. دانش‌آموزان عقب‌مانده ذهنی بیش از آن‌که به آموزش‌های

1-Chris Boyd Brewer
2-Zeaman & House

کلاسیک از قبیل ریاضی احتیاج داشته باشند به آموزش مهارت‌هایی نیاز دارند که کیفیت زندگی آن‌ها را بالا ببرد؛ آموزش‌هایی مانند بهبود حافظه و توجه که زیربنای یادگیری‌هاست (هداوندخانی، 1387، ص 21).

فعالیت‌های موسیقایی به دلیل آن‌که می‌تواند ضمن اعطای نشاط و شادمانی به کودکان به‌عنوان روشی موفق بر حافظه و توجه دانش‌آموزان عقب‌مانده‌ذهنی بکار رود؛ از اهمیت ویژه‌ای برخوردارند. لذا ما را بر آن داشت تا با روش علمی بدان توجه شود و نتایج آن در اختیار علاقمندان به آموزش و توانبخشی کودکان استثنایی و سایر کودکان قرارگیرد.

3-1 اهداف تحقیق

1-3-1 هدف کلی:

بررسی تأثیر موسیقی بر افزایش توجه دانش‌آموزان عقب‌مانده‌ذهنی آموزش‌پذیر

2-3-1 اهداف جزئی:

- * تعیین اثربخشی موسیقی بر کاهش زمان واکنش دانش‌آموزان عقب‌مانده‌ذهنی آموزش‌پذیر
- * تعیین اثربخشی موسیقی بر افزایش فراخنای توجه دانش‌آموزان عقب‌مانده‌ذهنی آموزش‌پذیر

4-1 سوالات تحقیق:

1-4-1 سؤال اصلی:

- آیا موسیقی بر افزایش توجه دانش‌آموزان عقب‌مانده‌ذهنی آموزش‌پذیر تأثیرگذار خواهد بود؟

2-4-1 سوالات فرعی تحقیق:

- آیا موسیقی بر کاهش زمان واکنش دانش‌آموزان عقب‌مانده‌ذهنی آموزش‌پذیر تأثیر دارد؟
- آیا موسیقی بر افزایش فراخنای توجه دانش‌آموزان عقب‌مانده‌ذهنی آموزش‌پذیر تأثیر دارد؟

5-1 متغیرهای پژوهش:

متغیر مستقل: موسیقی

متغیر وابسته: توجه

متغیر کنترل: هوشبهر

متغیر مزاحم: سن آزمودنی‌ها،

6-1 تعریف نظری و عملیاتی مفاهیم و اصطلاحات: